

Η διττή υπόσταση του Τάσου Πορφύρη

Τάσος Πορφύρης
«Τα Σπίτια»
Πεζογραφήματα
Εκδόσεις Πανοπτικών

«Νεμέρτσκα»
Ποιήματα (1961-2011)
Εκδόσεις Οι Εκδόσεις των Φίλων
Αθήνα 2013

Στις 28 Μαΐου 2010, η Πανεπειρωτική Συνομοσπονδία Ελλάδας σε συνεργασία με το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων διοργάνωσε εκδήλωση για τον Τάσο Πορφύρη. Δυο ομιλητές μοιράστηκαν την αναφορά στο έργο του. «Η ποίηση του Τάσου Πορφύρη» ήταν ο τίτλος της πρώτης ομιλίας του Γιώργου Παγανού, «Ο μύθος του γενέθλιου τόπου στα διηγήματα του Τάσου Πορφύρη», της δεύτερης, του Θανάση Κούγκουλου. Ένα μέρος του έργου του έμεινε ασχολίαστο, η Αθήνα του Πορφύρη. Ακριβέστερα, αναφέρθηκε σε αυτήν ο δεύτερος ομιλητής, αφού στην ομιλία του συμπεριέλαβε και τα διηγήματα που τοποθετούνται στην πρωτεύουσα. Μόνο που κατά τη δική του ανάγνωση, η Αθήνα του Πορφύρη είναι για τον Ηπειρώτη ένας αφιλόξενος τόπος. Μία υδροκέφαλη Αθήνα, με σπίτια και χώρους εργασίας, “ασφυκτικά κλουβιά”. Κατά τη γνώμη μας, ο μελετητής διαβάζει Πορφύρη με τα ματογυάλια ενός σαραντάρη, γέννημα θρέμμα Βορειοελλαδίτη. Η Αθήνα του Πορφύρη έχει μεν “πολύβοες” λεωφόρους αλλά έχει και κήπους με κληματαριές και λεμονιές. Ακόμη και όταν αυτοί εξεμέτρησαν τις μέρες τους, έμεινε η μοσχοβολιά από τις ανθισμένες νεραντζιές. Είναι η Αθήνα από τις παραμονές του τελευταίου Πόλεμου και τα πρώτα μεταπολεμικά χρόνια, φθάνοντας μέχρι τη σημερινή. Μαζί με τις εικόνες παλαιότερων καιρών, ανακαλείται μία ευχάριστη, συχνά εύθυμη διάθεση.

Αθροίσματα και ταξινόμηση

Νοέμβριο 2013, τυπώθηκε η συγκεντρωτική έκδοση ποιημάτων του Πορφύρη, με τίτλο, «Νεμέρτσκα». Με τον ίδιο τίτλο είχε εκδοθεί το 1961 η πρώτη συλλογή ποιημάτων του. Τη διαφορά την κάνει ο υπότιτλος στην πρόσφατη έκδοση, «Ποιήματα (1961-2011)». Καλύπτει το στρογγυλό χρόνο μίας πεντηκονταετίας, με σοδειά, εννιά ποιητικές συλλογές και μεταφράσεις δυο ποιημάτων των Άγγλων Ρούπερτ Μπρουκ και Άλφρεντ Νόγιες. Παρατηρούμε ένα μεγάλο διάστημα, 16 χρόνων, ανάμεσα στην πέμπτη και την έκτη συλλογή, ενώ η μέση απόσταση είναι γύρω στα πέντε χρόνια. Εξαίρεση αποτελεί η τελευταία δεκαετία, με τρεις ποιητικές συλλογές. Το πρώτο ποίημα δημοσιεύεται το 1955, ενώ το πρώτο πεζό, το 1995. Η πρώτη συλλογή διηγημάτων εκδόθηκε το 2006, ανάμεσα στην έβδομη και την όγδοη ποιητική συλλογή. Η δεύτερη, ταυτόχρονα με τη συγκεντρωτική έκδοση των ποιημάτων. Αυτή προσδιορίζεται ως συλλογή πεζογραφημάτων, στεγάζοντας συντομότερα πεζά, σαν “σκίτσα” προσώπων, εκτενέστερες αφηγήσεις και διηγήματα.

Ο Πορφύρης έχει ταξινομηθεί στη δεύτερη μεταπολεμική γενιά, που περιλαμβάνει τους γεννηθέντες στη δωδεκαετία 1929-1940, με πρώτη δημοσίευση

γύρω στο 1960. Ωστόσο οι γραμματολόγοι στέκονται ελαστικοί ως προς τη δεύτερη χρονολόγηση, όπως δείχνουν και οι δυο γραμματολογίες-ανθολογίες της γενιάς. Το 1994, του Ανέστη Ευαγγέλου, με εισαγωγή του Γιώργου Αράγη, και το 2002, του Κώστα Παπαγεωργίου, με αυτοτελή λήμματα διαφορετικών συγγραφέων, εντασσόμενη ως έκτος τόμος στη σειρά Ελληνική Ποίηση των εκδόσεων Σοκόλη. Η πρώτη είναι έργο δυο συγγραφέων της ίδιας γενιάς, η δεύτερη, στο μεγαλύτερο μέρος της, έργο της επόμενης. Η διαφορά είναι ορατή τόσο στους ανθολογούμενους όσο και στις αποτιμήσεις τους. Και στις δυο ξεδιαλέγονται 45 ποιητές, με κοινό σώμα τους 39. Άρα, συνολικά, περισώζονται της λήθης (39+6+6) 51 ποιητές. Ο Πορφύρης είναι σε αμφότερες, ταξινομημένος, με βάση την πρώτη εμφάνιση, 13ος. Στην περίπτωση του, ισχύει η παρατήρηση του Αράγη, πως η εν λόγω γενιά βρίσκεται στο περιθώριο, όσο αφορά τη δημόσια επιφάνειά της. Αν εξαιρέσουμε τη δράκα των πολύ γνωστών, οι υπόλοιποι δεν απασχολούν τον Τύπο. Ακόμη και επίτομες εκδόσεις έργων τους μένουν ασχολίαστες. Δίκην παραδείγματος γι' αυτόν τον παραγκωνισμό, ο Αράγης αναφέρει τρεις ποιητές, ανάμεσα σε αυτούς τον Πορφύρη. Μία δεκαετία αργότερα, η παρατήρησή του φαίνεται να έχει ενισχυθεί. Οι γνωστοί πέρασαν στο σταρ σύστημα και έγιναν γνωστότεροι, ενώ οι παραγκωνισμένοι παραμερίστηκαν ακόμη περισσότερο. Άλλωστε, σήμερα, χρειάζεται στρατηγική για να κερδίσεις τα ΜΜΕ και τους μάνατζερ του βιβλίου. Όπου ο Πορφύρης δεν φαίνεται να έχει παρόμοιο μέλημα.

Από όσο γνωρίζουμε, δεν ανήκει σε καμία ένωση συγγραφέων, ούτε έχει αποσπάσει κάποια βράβευση. Είναι παρών μόνο στο γενέθλιο τόπο του, την Ήπειρο. Ακόμη και όσο αφορά τα έντυπα στα οποία δημοσιεύει, πρόκειται, ως επί το πλείστον, για ηπειρώτικες εκδόσεις. Επίσης, την έτερη βαρύνουσα στις μέρες μας συνιστώσα, τις εκδοτικές πλάτες, δεν φαίνεται να την έχει εξασφαλίσει. Το δεύτερο πεζογραφικό βιβλίο του κυκλοφόρησε από τις εκδόσεις του Κωνσταντίνου Δεσποινιάδη, μάλλον ως φιλική εξαίρεση στη θεματική των εκδόσεων αλλά και του περιοδικού του, «Πανοπτικόν». Ακόμη και στη συντροφιά που εντάχθηκε, ήδη από τις αρχές του 1960, λόγω κυρίως ιδεολογικής συγγένειας, εκείνη των περιοδικών «Μαρτυρίες»-«Προτάσεις»-«Σημειώσεις», φαίνεται να παρέμεινε ένας χαμηλόφωνος εταίρος. Ίσως, μάλιστα, η εν λόγω ομαδοποίηση να τον αδίκησε, καθώς οι κριτικοί αποφαίνονται για την ομάδα ως σύνολο, οπότε χάνεται το πολύτιμο στίγμα της ιδιαιτερότητας. Για παράδειγμα, μετά δυσκολίας τον εντάσσουν σε κάποια θεματική κατηγορία, όπως *“κοινωνικούς ποιητές”* ή *“ερωτικούς”*, καθώς θολώνει τις διαχωριστικές γραμμές ο αλληγορικός λόγος του. Ή, ως προς τη γλώσσα, σε εκείνους με *“αιχμηρό λόγο”*, με παράδειγμα έναν πρώτο στίχο του πρώτου δημοσιευμένου ποιήματος, καθόλου αντιπροσωπευτικό, *“Είταν τότε που το φεγγάρι τρόχιζε τα δόντια του στ' άσπρα σύννεφα.”*

Η μεγάλη πολιτεία

Όσο για τις δυο πρόσφατες εκδόσεις, αυτές έχουν προσώρας μείνει ασχολίαστες. Ακόμη και για την συγκεντρωτική, μόλις που υπήρξε μια επί τροχάδην αναφορά σε εφημερίδα, και μια εκτενέστερη σε περιοδικό, όπου εξοικονομήθηκε θέση μόνο στην ηλεκτρονική του έκδοση. Όταν, λοιπόν, ολόκληρο το ποιητικό και το πεζογραφικό έργο του Πορφύρη δεν απασχολεί, αναμενόμενο είναι να λανθάνει η Αθήνα του, που, έτσι κι αλλιώς, στα ποιήματα κάνει σύντομα *“περάσματα”*. Στην πρώτη *«Νεμέρτσκα»*, του 1961, η Αθήνα είναι *“η μεγάλη πολιτεία”*, με *“τους ήλιους που βασιλεύαν στην Καισαριανή και το Χαϊδάρι.”* Επανέρχεται στην έκτη συλλογή,

«Τα λαβωμένα», του 1996, μετά τα χρόνια της σιωπής, όταν το ποιητικό υποκείμενο βρίσκεται ερωτικά λαβωμένο στην «πολιτεία.» Το μότο της τρίτης ενότητας των «Λαβωμένων», *“Κανένα μέλλον πιά/ Δεν με γοητεύει / Το παρελθόν μου φτάνει / Και μου περισσεύει.”*, μπορεί να εκληφθεί ως αναφορά στο γενέθλιο τόπο αλλά και στον παρελθόντα χρόνο. Εκεί, ένα αφηγηματικό ποίημα, το «Εύρημα», εκτυλίσσεται στο κέντρο της πόλης, όταν σκάβουν για το μετρό. Είναι ένα ονειρικό ποίημα για το Ζάππειο, την ώρα που το *“φεγγαρόφωτο παραμυθιάζει την περιοχή”* κι αυτή μεταμορφώνεται στον ερωτικό Κήπο του Άγρα. Θα προσθέταμε και του Λαπαθιώτη. Κατά τα άλλα, τρυφερές σκόρπιες μνείες *“στο κορίτσι του τρόλλεϋ μοσκομυρίζοντας γιασεμί τη μέρα”* και *“στο ταβερνάκι που δεν έγινε ποτέ του συρμού”*.

Στην επόμενη συλλογή, μετά οκτώ χρόνια, η «Πόλη» είναι το μέρος που κάποιος ξέμεινε κι ας ονειρευόταν τον παράδεισο στην εξοχή. Γιατί δεν διέφυγε τον «Μέγα κίνδυνο», τουτέστιν τον γάμο. Κι όμως, υπάρχουν οι *“πολυκατοικίες με τα ανθισμένα μπαλκόνια τους τα κλουβιά με τα καναρίνια”* αλλά και το καφενείο με τάβλι και πρέφα. Στο επόμενο ποίημα, *« Το ψωμί / Εν έτει Χιλιοστώ Εννεακοσιοστώ Εννενηκοστώ Όγδω»*, η εικόνα σκοτεινιάζει, *“Στο δρόμο το σώμα του Χριστούλη πεταμένο”*. Στην τελευταία συλλογή, «Χρονοσυλλέκτης», του 2011, ο ποιητής συναντάει τον νεαρό της άλλοτε ποτέ παράνομης Ε.Π.Ο.Ν. στο «Πεδίον του Άρεως». *“Το παγκάκι ξύλινο όπως και τότε αλλά χωρίς τα αρχικά τους”*. Ένα από τα τελευταία ποιήματα, «Η Φωτογραφία», ξεκινάει με τον στίχο, *“Παλιά στο μαγαζί ο πατέρας κατοικούσε στη φωτογραφία του.”* Ενώ, ένα επόμενο, «Malaria», *“Διπλωμένο στα τέσσερα χαρτί παλιά συνταγή... μ’ ένα σύμπλεγμα τριών γραμμάτων στην κορφή της : Σίγμα Ταυ Θήτα.”* Είναι προφανές πως στους στίχους λανθάνουν ιστορίες που περιμένουν τη σειρά τους.

Κούτσικος στην Αθήνα

Ο Πορφύρης, σε μία από τις μετρημένες συνεντεύξεις του, εξομολογείται πως στην πεζογραφία χρησιμοποιεί υλικά που του περισσέψαν απ’ την ποίηση, όχι γιατί δεν αποτελούσαν απαραίτητο κομμάτι, αλλά γιατί εκεί δεν μπορούσαν να ενταχθούν. Χρειαζόταν η ευρυχωρία της αφήγησης. Το 2006, η πρώτη συλλογή διηγημάτων, με 16 πεζά, περιλαμβάνει επτά αθηναϊκά. Σε αυτά προτάσσεται το «Πίσω στη Βαβυλώνα», όπου εξιστορείται το ταξίδι επιστροφής Γιάννενα – Αθήνα, ανάμεσα *“Χριστούγεννα και Πρωτοχρονιά του 1946”*, μετά τέσσερα χρόνια στο χωριό *“από το Χειμώνα του 1941 ως το Χειμώνα του 1945”*. Πρώτο αθηναϊκό, «Η άφιξη» του δεκατετράχρονου *“κούτσικου”* στην Αθήνα. Το φορτηγό με τα πορτοκάλια, τον άφησε επί της οδού Αγίου Κωνσταντίνου, στην Εκκλησία. Φτάνοντας στην Ομόνοια, πήρε την οδό Αθηνάς, στο Δημαρχείο κατάλαβε το λάθος του και γύρισε πίσω. Προορισμός ήταν το νούμερο 24 της 3ης Σεπτεμβρίου, το ζαχαροπλαστείο «Μπέρτσια». Αυτό είναι το κέντρο της Αθήνας του Πορφύρη. Από τη Νεμέρτσκα στη Μπέρτσια, τη *“βουνοπλαγιά απέναντι από το σπίτι στο χωριό”*, από το μύθο του γενέθλιου τόπου σε εκείνον του τόπου της μόνιμης εγκατάστασης.

Η «Μπέρτσια», πάντα θηλυκή, ποτέ στο ουδέτερο, επανέρχεται και στα αθηναϊκά της δεύτερης συλλογής. Συνδέεται με τις περιπέτειες του πατέρα, που πρωταγωνιστεί στην προπολεμική περίοδο της Αθήνας του Πορφύρη. Αρτεργάτης ξεκινάει στο φούρνο του Μέντζου κοντά στην πλατεία Κοτζιά. Μένει στη Νάπολη για να το κόβει ποδαράτο. Συχνάζει στο διπλανό μαγέΡΙκο της Βαρβάκειου Αγοράς, με θαμώνα τον Πέτρο Κυριακό, πατριωτάκι και χουβαρντά, καθόσον τότε στις δόξες του. Διαχειριστής ο Μαστροκώστας στο μεγάλο μαγαζί, *“κατάστημα,*

ζαχαροπλαστείο κι εργαστήριο μαζί”, κοντά στην Αχαρνών. Το 1938 στήνει με έναν πρωτοξάδερφο τη δική του επιχείρηση. Με σύντομες αφηγήσεις γίνεται η περιήγηση στους δρόμους των ζαχαροπλαστείων του κέντρου. Στην Πανεπιστημίου, το φημισμένο ζαχαροπλαστείο του «Τσίτα». Από αυτό ξεκίνησαν οι αδελφοί Πίσπα και έστησαν το «Ντόλτσε» της Σκουφά. Το 1962, στη Σταδίου, ξεφύτρωσε το «Πέτρογραδ» του Νίκου Γιάκοβλεφ, που συνδύαζε το γλυκό νέκταρ με τη μουσική αμβροσία της Μαίρης Λω.

Με εύθυμες ιστορίες ζωντανεύουν κάποιοι επιφανείς πελάτες, όπως ο Δημήτρης Γιαννουκάκης, που είχε αδυναμία στους “μπαμπάδες” και ο Μάνος Κατράκης, που ψώνιζε γαλατομπούρεκα για τη μάνα του. Από την άλλη, η Κατίνα Παξινού “έγλειφε τα δάχτυλά της” για την τούρτα-μαρέγκα, ενώ η υψίφωνος της Λυρικής Σκηνής Μυρτώ Δουλή προτιμούσε τον ζαχαροπλάστη. Το περίπτερο στο πεζοδρόμιο της «Μπέρτσια», το ζεύγος γιατρού-δικηγόρου, που διέμενε σε όροφο της πολυκατοικίας ακόμη πριν τη θεσμοθέτηση του συμφώνου συμβίωσης, και το απέναντι τριώροφο του Ερυθρού Σταυρού, όπου αντιμετωπίζονταν τροφικές δηλητηριάσεις αλλά και εμπλοκές κατά την ερωτική συνεύρεση “στα φτηνά ξενοδοχεία της περιοχής”, δίνουν τροφή για ιλαροτραγικές διηγήσεις. Μόνο τα διπλανά γραφεία του άλλοτε ποτέ Κ.Κ.Ε. Εσωτερικού δεν μνημονεύονται. Λόγω ιδεολογικού σεβασμού ή μήπως οι σύντροφοι δεν ήταν γλυκατζήδες;

Αθηναϊκά σπίτια

Η συνέχεια του μύθου στα σπίτια της Αθήνας. Επιστρέφοντας η οικογένεια το 1946, πρώτη κατοικία ήταν τα καμαρίνια στο «Θεάτρον Λυρικών» της 3ης Σεπτεμβρίου. Η διήγηση πάλλει από τα ερωτικά ρίγη της εφηβείας, που συνέπεσαν με το σύγκρουση της Λευκής Τρομοκρατίας. Μόνιμη εγκατάσταση, χάρις στη «Μπέρτσια», στο πατρικό νεόκτιστο της Αχαρνών, που “έζησε” από το 1949 έως το 2010, οπότε “τόφαγε” η μπουλντόζα κατεδάφισης. Ανασταίνεται στο πρώτο και ομώνυμο της συλλογής διήγημα, ένα από τα ομορφότερα διηγήματα για «Τα σπίτια», είτε αυτά “έζησαν” σε δρόμους της Αθήνας είτε σε χωριά “απλωμένα στα γειτονικά βουνά”. Σε αυτό, ο αφηγητής αδελφώνει δυο σπίτια που κατοίκησε για χρόνια και με τη σειρά τους “τον κατοίκησαν” δια βίου. Το πατρικό της Αχαρνών και πριν από αυτό, το προγονικό του 1832 στον Άγιο Κοσμά Πωγωνίου. Εκείνου το σχεδιάγραμμα, για να γεμίσει με στίχους, από τη «Σκέπη» στο «Ν’ Οντά», το «Ν’ Οντόπουλο», το «Μαντζάτο» μέχρι την «Κύρια Είσοδο», χρειάστηκε ένα μακρύ ποίημα σαν μυθιστόρημα.

Εκτός κέντρου, το επόμενο σπίτι, στην οδό Αττάλειας, “μεγάλο, χωράει τις γάτες και τον σκύλο τον Ιβάν”, που ακολουθεί τον αφηγητή στον καθημερινό του περίπατο, παρακάμπτοντας το Καλυκοποιείο, “στο Άλσος του Άρη Αλεξάνδρου”. Από την πάνω πλευρά του Άλσους, στην Προκόπιου Ικονίου, κάθε Πέμπτη, λαϊκή, “μυρίζει ο τόπος μπουστάνι και πατρίδα”. Με τίτλο, «Λαϊκή Αγορά», ποίημα στη συλλογή του 1980, «Η Πέμπτη Έξοδος», με τον ίδιο τίτλο, διήγημα, γραμμένο πολύ αργότερα, με άλλη διάθεση. Όταν ο μέτοικος έχει πια συμφιλιωθεί με τον τόπο κατοικίας, ασχέτως αν εξακολουθεί να αναψηλαφεί σε αυτόν τα πρώτα του βιώματα.

Από τα πεζογραφήματα της πρόσφατης συλλογής, δυο ήταν αδημοσίευτα την Άνοιξη του 2013, που το βιβλίο πήρε το δρόμο του τυπογραφείου. Το ένα δημοσιεύθηκε πριν την έκδοση του βιβλίου, το άλλο, «Αλουμινάκια για το καντήλι σας», μένει θησαυρός του βιβλίου. Αναφέρεται στο πρώτο αθηναϊκό σπίτι, τη

μονοκατοικία της οδού Ανάφης 14, στάση Λυσσιατρείο, που στάθηκε κατοικία της οικογένειας "από το 1938 έως το Δεκέμβριο του 1941". Δεν ανασταίνει μόνο το σπίτι, που, έτσι κι αλλιώς, σώζεται, έστω και χωρίς τα στολικά του, αλλά ένα ολόκληρο τετράγωνο, που φέρνει στις αθηναϊκές αυλές του Παπαδιαμάντη, και μαζί, τα παιδικά παιχνίδια και την είσοδο των Γερμανών στην Αθήνα από την Πατησίων, 27 Απριλίου 1941. Ως αθηναϊκό διήγημα, δίνει μία μοναδική μαρτυρία για τα "άδενδρα" Τουρκοβούνια, όπου αφθονούσε το θαμνώδες φυτό Βαλλωτή η καλυκοφόρος, περισσότερο γνωστό σαν λυχναράκι, καθώς ο κάλυκας του χρησίμευε για φυτόλι στα καντήλια.

Ο Πορφύρης, με αυτήν τη δεύτερη συλλογή, αποκτά πλέον διττή υπόσταση, του ποιητή και του πεζογράφου.

Μ. Θεοδοσοπούλου

Δημοσίευση: *Οδός Πανός* (163), Ιούλ.-Σεπ. 2014.